

AVRUPA RESMİNDE STATÜ SEMBOLÜ OLARAK TÜRK HALILARI: LONDRA ULUSAL GALERİ ÖRNEĞİ

Elvan ÖZKAVRUK ADANIR*

ÖZ

Türk halıları Batı dünyasında yüzyıllar boyunca önemli bir yere sahip olmuştur. Türk halılarının Kuzey ve Batı Avrupa'ya ihracatıyla ilgili ilk bilgiler XI. yüzyıla ait olsa da bu halıların Avrupa ülkelerine yayılması ve bu toplumlar üstündeki etkisi konusunda kesin ve net bilgilerin 1453 yılından sonraki tarihlere rastladığı söylenebilir. Türk halılarının Avrupa'ya girişinde Venedikli tüccarlar büyük rol oynamıştır.

Orta Çağ'da İngiltere'de halıların özel günlerde kiliselerde altarn önüne serildiği bilinmektedir. XVII. yüzyılın ortalarına kadar İngiliz saraylarında, aristokrat evlerinde ve diğer konutlarda zeminler taş, ahşap, karo ya da topraktır. Zeminler saman, çeşitli bitkiler veya çimen yayılarak örtülmüş, üzerlerine yer yaygısı serme gibi bir gelenekleri olmamıştır. XV. yüzyılda Türk halılarını satın almaya sadece kraliyet ailelerinin ve aristokrat ailelerin gücü yetmiştir. Bu yüzyılda halılar, diğer Doğu mallarından ve bazı sanat eserlerinden çok daha yüksek fiyata satılmıştır. Türk halıları Avrupa saraylarında, kiliselerde ve aristokrat evlerinde bir statü simgesi olarak teşhir edilmiştir.

Türk ve Doğu halılarının Avrupa resim sanatına ait örneklerde de resmedildiği görülmektedir. Halılar ilk önceleri dini konulu resimlerde daha sonra varlıklı kişilerin portrelerinde resmedilmiştir. Bu çalışmada Londra Ulusal Galerisi'nde XV-XVII. yüzyıllar arasında tarihlendirilmiş bir grup tablo incelenmiştir. Tabloların ortak özelliği o dönemlerde Avrupa için Türk halılarının ne kadar değerli ve önemli olduğunu vurgulayan örnekler olmasıdır. Seçilen eserler Carlo Crivelli, Master of Saint Giles, David Ghirlandaio, Quinten Massys, Genç Hans Holbein ve Lorenzo Lotto tarafından yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa resmi, Londra Ulusal Galerisi, Türk Halıları, Carlo Crivelli, Davide Ghirlandaio, Quinten Massys, Genç Hans Holbein, Lorenzo Lotto.*

*Prof. - İzmir Ekonomi Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü

e- posta: elvan.adanir@gmail.com / ORCID: 0000-0003-2821-6412

Makale Türü: Araştırma Makalesi / DOI: <https://doi.org/10.32704/akmbaris.2022.160>

Makale Gönderim Tarihi: 12.04.2021 / Makale Kabul Tarihi: 26.12.2022

ABSTRACT

TURKISH CARPETS AS A SYMBOL OF STATUS IN EUROPEAN PAINTING: EXAMPLE OF LONDON
NATIONAL GALLERY

Turkish carpets have had an important place in the West for centuries. Even though the first information regarding the export of Turkish carpets to Northern and Western Europe dates back to XIth century, it can be said that the exact and clear evidence of this export and its effects on these societies dates after 1453. Venetian merchants played a major role in the familiarization of Turkish carpets to Europe.

In the Middle Ages in Great Britain the carpets were laid in front of the altar in churches during the ceremonies or on festive days. Until the mid XVIIth century, the floors were made of stone, tile, wood planks or beaten earth in royal, aristocratic or burgher houses. They were covered with layers of straw, rush, or various grasses, to lay carpets on the floor was not a tradition. In the XVth century, only royal families and aristocratic families could afford to buy Turkish carpets. In this century, carpets were sold for much higher prices than any other Oriental goods and some works of art. Turkish carpets were displayed as status symbols in European palaces, churches and aristocratic houses.

Turkish and other oriental carpets were depicted in European paintings. These carpets can be seen in religious paintings and then in the portraits of wealthy people. In this study, a group of paintings in The National Gallery-London, dated between XVth-XVIIth century were examined. The common feature of these paintings is that they are examples emphasizing how valuable and important Turkish carpets were for Europe at that time. Selected works are by Carlo Crivelli, Master of Saint Giles, David Ghirlandaio, Quinten Massys, Young Hans Holbein and Lorenzo Lotto.

Keywords: *European painting, National Gallery London, Turkish Carpets, Carlo Crivelli, David Ghirlandaio, Quinten Massys, Hans Holbein the Younger, Lorenzo Lotto.*

GİRİŞ

Türk halıları Batı dünyasında yüzyıllar boyunca önemli bir yere sahip olmuştur. Türk halılarının Kuzey ve Batı Avrupa'ya ihracatıyla ilgili ilk bilgiler XI. yüzyıla ait olsa da bu halıların Avrupa ülkelerine yayılması ve bu toplumlar üstündeki etkisi konusunda kesin ve net bilgilerin 1453 yılından sonraki tarihlere rastladığı söylenebilir.¹ İngiliz tarihçi Parisli Matthew'un (1200-1259) yazdıklarına göre 1255 yılında I. Edward (1239-1307) ve Kastilyalı Eleanor'un evlilik töreni sırasında Londra'da bulunan İspanyol elçiler kaldıkları konutları tapestry, ipek dokumalar ve halılar ile süslemişler, sokaklara halılar serpiştirilmiş ve gelinin Westminster'daki odasına çok sayıda halı serilmiştir.² Orta Çağ'da İngiltere'de halıların özel günlerde kiliselerde altın önüne serildiği de bilinmektedir. XVII. yüzyılın ortalarına kadar İngiliz saraylarında, aristokrat evlerinde ve diğer konutlarda zeminler ya toprak ya da taş, ahşap, karo ile döşenmiştir. Bu zeminlerin üzerine saman, saz, çimen gibi bitkiler ya da sisal, hindistan cevizi gibi lifler yayılmış, bunların içine zaman zaman aromatik bitkiler de karıştırılmıştır. Hasır yaygılar XV. yüzyıl başlarında Fransa'da yaygın olarak kullanılırken İngiltere'de VIII. Henry (1509-1547) döneminden önce bilinmemektedir. Hasır yaygılar ancak I. James'in saltanatı (1603-1625) sırasında yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.³

Kraliçe I. Elizabeth'in saltanatı (1558-1603) sırasında İngiltere'yi ziyaret eden Alman gezgin Paul Hentzner (1558-1623) kitabında gözlemlerini şu şekilde aktarmıştır: Greenwich Sarayı Kraliçe Elizabeth'in özellikle yaz aylarında ikamet ettiği saraydır. Pazar günü çok sayıda aristokrat ile birlikte

1 Mary Schoeser, *World Textiles A Concise History*, New York: Thames&Hudson Ltd., 2003, s.116.

2 Clothilde Galea-Blanc, "The Carpet in Great Britain", *Great Carpets of the World*, New York: The Vendome Press 1996, s. 279.

3 Galea-Blanc, "The Carpet in Great Britain", s. 278.

Greenwich Sarayı'nın kabul salonunda Kraliçe'nin şapele geçişini bekliyorduk. Salonun duvarlarında oldukça değerli tapestry dokumalar asılıydı, yerler ise sazlarla kaplıydı.⁴

Avrupa'ya İslam dünyasından gelen halılar XV. yüzyılın ortalarından itibaren başta Türk halıları olmak üzere uluslararası ticaretin en prestijli nesnelere haline gelmiştir. Halıların Rönesans'ta prestij nesnelere dönüşmesinde iki faktörün rol oynadığı söylenebilir. Bunlardan ilki halıları satın almaya sadece kraliyet ve aristokrat ailelerin gücünün yetmesi, ikincisi ise bu halıların Avrupa pazarında az sayıda bulunmasıdır. Bu yüzyılda halılar, diğer Doğu mallarıyla karşılaştırıldığında çok daha yüksek fiyatlara satılmıştır. Örnek vermek gerekirse XV. yüzyıl sonuna ait İtalyan envanterlerinde halılara 10-70 florin, kakma pirinç eşyalara 10 florinin altında para ödendiği görülmektedir. Daha çarpıcı bir örneğe ise Lorenzo Medici'nin 1492 yılı malvarlığı envanterinde rastlanmaktadır. Lorenzo Medici'ye ait yaklaşık 70 florin değerinde geometrik motiflere sahip bir Anadolu halısının Luigi Martelli'nin 1493 yılında satın aldığı Donatello heykellerinden (bronz Aziz Yahya heykeli 50 florin, mermer Davut heykeli 25 florin) daha pahalı olduğu dikkati çekmektedir.⁵

İngiliz coğrafyacı ve tarihçi Richard Hakluyt ise 1511 ve 1534 yılları arasında Sicilya, Sakız, Kıbrıs, Girit, Trablusgarb ve Suriye limanlarından İngiltere'ye dönen gemilerin yük olarak ipek, şarap, zeytinyağı ve pamuğun yanı sıra çok miktarda Türk halısı getirdiğini belirtmiştir. 1518 yılında VIII. Henry'nin emriyle Kardinal Thomas Wolsey Venedikli tüccarlardan sekiz Şam halısı, iki yıl sonra 1520'de 60 parça halı daha satın almıştır. Bunlar büyük olasılıkla Holbein'in VIII. Henry ve ailesinin portrelerini çizdiği resimlerde yer alan halıların benzerleridir.⁶ Ayrıca VIII. Henry'e ait 1547 yılı envanterinde kayıtlı 500'e yakın halının bir çoğunu Venedik'ten satın alınmış Türk halıları oluşturmaktadır.⁷

Kısaca Türk halıları Avrupa saraylarında ve aristokrat evlerinde bir statü simgesi olarak teşhir edilmiştir. David Carrier'e göre Hıristiyan Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu büyük bir tehdit olarak gördüğü düşünüldüğünde başka bir kültürden olan bu nesnelere sanat eserlerinde kullanıyor olmaları oldukça şaşırtıcıdır.⁸ Rosamond E. Mack'a göre XV. yüzyıl sonlarında az sayıda bulunabilen halıların kraliyet ve aristokrat ailelerin günlük yaşamında ve sanat eserlerinde bir statü sembolü olarak sergilenmesini oldukça doğaldır.⁹ Her iki durumda da halılar resimlerde, evlerde ve kentlerde bir statü sembolü olarak kullanılmıştır.

Londra Ulusal Galeri'de de Türk halılarının statü sembolü olarak resmedildiği tablolar mevcuttur. Halılar ilk önceleri dini konulu resimlerde daha sonra varlıklı kişilerin portrelerinde resmedilmiştir. Bu çalışmada Londra Ulusal Galeri'de XV-XVI. yüzyıllar arasında tarihlendirilmiş bir grup tablo incelenmiştir. Tabloların ortak özelliği o dönemlerde Avrupa için Türk halılarının ne kadar değerli ve önemli olduğunu vurgulayan örnekler olmasıdır. Seçilen eserler Carlo Crivelli (yaklaşık 1430/5-yaklaşık 1494), Master of Saint Giles (aktif olduğu dönem yaklaşık 1500), David Ghirlandaio (1452-1525), Quinten Massys (1465/6-1530), Genç Hans Holbein (1497/8-1543) ve Lorenzo Lotto (1480-1556/7) tarafından yapılmıştır.

4 Paul Hentzner, *Travels in England: During the Reign of Queen Elizabeth*, London: Cassel&Company Ltd., 1892, sny.

5 Rosamond E. Mack, *Bazaar to Piazza, Islamic Trade and Italian Art 1300-1600*, Berkeley: University of California Press, s. 73

6 Galea-Blanc, "The Carpet in Great Britain", s. 279.

7 Mack, *Bazaar to Piazza, Islamic Trade and Italian Art 1300-1600*, s.77.

8 David Carrier, "Islamic Carpets in Christian Paintings: An Alternative Theory of the Origin of the Public Art Museum", *Notes in the History of Art*, 25/1 (2005), s.1.

9 Mack, *Bazaar to Piazza, Islamic Trade and Italian Art 1300-1600*, s.73.

LONDRA ULUSAL GALERİ'DEKİ RESİMLERDE TÜRK HALILARI

Carlo Crivelli: Meryem'e Müjde, Aziz Emidius ile Birlikte (1486)

İlk resim Carlo Crivelli'nin 1486 tarihli "Meryem'e Müjde, Aziz Emidius ile birlikte" adlı altar panosudur (Fotoğraf:1). Pano, Ascoli Piceno kasabasına Papa tarafından özerklik hakkı verilmesini kutlamak amacıyla 25 Mart 1482 tarihine denk gelen Müjde Bayramı'nda Crivelli'ye sipariş edilmiştir.¹⁰ Panoda, ana konu dışında yer alan figürler gündelik yaşamdaki tavır ve hareketleri ile tasvir edilmiş, resim bu özelliği ile Orta Çağ geleneğinden ayrılmıştır.¹¹

Tabloda Başmelek Cebrail, Meryem'e bir çocuk doğuracağını müjdelemek için Tanrı'nın yanından iner. Ancak Ascoli Piceno kasabasının piskoposu ve aynı zamanda koruyucu azizi, Aziz Emidius başmeleği durdurarak kasabanın maketini gururla gösterir. Bu sırada Meryem kendisine doğru gelen kutsal ışıktan habersiz, etkileyici bir Rönesans sarayının içinde diz çökmüş vaziyettedir. Kasaba halkı olaydan habersizdir, sol tarafta basamakların köşesinde duran bir çocuk ile gökyüzüne doğru bakan genç bir adam Meryem'e doğru gelen ışığın farkındadır.¹²

Fotoğraf 1: Carlo Crivelli (Yaklaşık 1430/5-yaklaşık 1494)The Annunciation, with Saint Emidius (Meryem'e Müjde Aziz Emidius ile, 1486). (National Gallery London, Eser numarası: NG739, 146.5 x 207 cm²)

Crivelli'nin altar panosunun bu konuda yapılmış diğer dini resimlerden farkı İncil'de yer alan bir olaya yerel bir Aziz'in müdahale ettiğini göstermesidir. Bir diğer fark ise Cebrail ve Meryem'in aynı mekanda olmamalarıdır. Ancak bu durum Meryem'in mesajı almasına bir engel teşkil etmemekte, Kutsal ruh frizdeki delikten içeri doğru süzölmektedir. Panodaki ana karakterlerin hepsi oldukça lüks giysiler giymiş-

10 Sally Hickson, "Carlo Crivelli, The Annunciation with Saint Emidius," *Smarthistory*, 15 Haziran, 2020. Erişim 17 Nisan, 2022. <https://smarthistory.org/crivelli-annunciation/>

11 Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Uşun Tükel, İstanbul: Yem Yayın Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 1997, "Crivelli, Carlo" maddesi.

12 "The Annunciation, with Saint Emidius", The National Gallery, London, erişim 15 Nisan, 2022, <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/carlo-crivelli-the-annunciation-with-saint-emidius>

lerdir.¹³ Meryem, XV. yüzyıl leydilerine özgü giysiler içindedir. Altın işlemeli giysisinin altında keten iç elbisesi dikkati çekerken açık olan başında küçük bir taç vardır. O dönemde yalnızca bekar genç kızların ve kraliyet ailesine mensup kadınların başları açıktır. Meryem'in odası sadelikten uzak dönemin lüks dekorasyon nesnelere ile süslenmiştir.¹⁴ Yatağın üzerindeki minderler, yeşil ve kırmızı renkteki yatak örtüsü altın işlemelidir. Kırmızı renkteki ipek perde de benzer şekilde işlenmiştir. Duvardaki rafta altın bir şamdan ve içi su dolu dar boyunlu cam bir şişe bulunmaktadır. Panonun dikkat çekici bir başka özelliği de Meryem'in odasının üzerindeki balkon korkuluklarından ve Cebrail ile Aziz Emidius'un bulunduğu sokağın arkasındaki kemerden sarkıtılmış halılardır.¹⁵ İtalya'da özel günlerde ve yortularda halıların balkonlardan sarkıtılarak sergilenmesi bir gelenektir. Ayrıca Venedik'te halı ya da duvarlara asılan diğer dokumaların kiralandığı da bilinmektedir.¹⁶

Master of Saint Giles:Aziz Giles Ayini (yaklaşık 1500)

Londra Ulusal Galeri'de bulunan bir diğer eser, Master of Saint Giles (Aziz Giles Ustası) adıyla bilinen Fransız-Flaman ressama aittir. Master of Saint Giles'in 1500'lü yıllarda Paris'te çalıştığı düşünülmektedir. Ressam adını Ulusal Galeri'de sergilenen iki önemli resimden almıştır. Bu resimler çok parçalı katlanır bir altar panosundan günümüze kadar gelebilenlerdir. Boyut olarak birbirine yakın olan parçaların ikisi Londra Ulusal Galeri'de diğer ikisi ise Washington Ulusal Sanat Galerisi'nde bulunmaktadır. Panoların nasıl düzenlendiği ile ilgili net bilgiler yoktur.¹⁷

Panolarla Orta Çağ Fransa'sında herkesçe sevilen VII. yüzyılda yaşamış, keşiş Aziz Giles'in yaşamından kesitler tasvir edilmiş, arka yüzlerinde grizay tekniğiyle Fransız kraliyet ailesiyle bağlantıları olan azizlerin resimleri yapılmıştır. Panolar kilisede açık durduğunda azizlerin resimleri birer heykele benzemektedir. Londra Ulusal Galeri'de bulunan panolardan biri "Mass of Saint Giles", "Aziz Giles Ayini" adlı eserdir (Fotoğraf :2). Eser, Kutsal Roma İmparatoru Charlemagne'i bir altarın yanında diz çökmüş şekilde tasvir eder. İmparator o kadar büyük bir günah işlemiştir ki günahını itiraf edememiştir. Ancak Aziz Giles onun için dua eder, yukarıda elinde bir mektupla beliren melek, imparatora Aziz Giles onun için dua ettiğinden afedildiğini bildirir. 1500'lü yıllarda yapıldığı düşünülen eserde din görevlileri dışında tasvir edilen kişilerin giysileri XVI. yüzyılın ilk yarısına aittir. Sanatçı, kompozisyonu dikey çizgiler etrafında yapılandırmıştır.¹⁸ Resimde yer alan kırmızı ve yeşil renkteki kumaşlar tüm detayları ile işlenmiş, desenleri oldukça net ve açık bir şekilde görülmektedir. Kırmızı ve yeşil renkler yerde serili olarak tasvir edilmiş Türk halısında da baskın renklerdir.

13 Hickson, "Carlo Crivelli, The Annunciation with Saint Emidius".

14 "The Annunciation, with Saint Emidius", The National Gallery.

15 Hickson, "Carlo Crivelli, The Annunciation with Saint Emidius".

16 Mack, *Bazaar to Piazza, Islamic Trade and Italian Art 1300-1600*, s.77-78.

17 Herman Th. Colenbrander ve Pierre-Gilles Girault, "The Master of Saint Giles:A New Proposal for the Reconstruction of the London and Washington Panels", *The Burlington Magazine*, 139/1135 (1997), s.684. (erişim 25.04.2022).

18 "The Mass of Saint Giles", The National Gallery, London, erişim 15 Nisan, 2022, <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/master-of-saint-giles-the-mass-of-saint-giles>

Fotoğraf 2: Master of Saint Giles (Aktif olduğu dönem yaklaşık 1500)The Mass of Saint Giles (yaklaşık 1500).(National Gallery London, Eser numarası: NG4681, 46 x 62.3 cm²)

Daide Ghirlandaio: Meryem ve Çocuk İsa, Aziz Yahya ile (yaklaşık 1490-1500)

İtalyan resim sanatında XV. yüzyıl ortalarına kadar halılar önemli bir kişinin kürsüsünün önünde, dini bayram törenlerinde ve Meryem'in tahtının altında ya da odasında yere serili olarak kullanılmıştır. Resimde yer alan figürler bu halıların üzerine ayakta, diz çökmüş vaziyette ya da oturarak tasvir edilirken halılar onların yüceltilmiş statülerini ayrıcalıklı bir alan yaratarak vurgulamaktadır.¹⁹ Avrupa resim sanatında XV. yüzyılın ortalarından sonra Türk halıları Hz. İsa, Meryem ve Azizlerin ya da Kraliyet aile üyelerinin yer aldığı resimler dışında çoğunlukla bir sanat objesi olarak yerden yukarıda resmedilmiştir.²⁰ Davide Ghirlandaio'nun "Meryem ve Çocuk İsa, Aziz Yahya ile" (Fotoğraf: 3) konulu resminde görülen Türk halısı ise Çocuk İsa'nın ayakları altında serilidir. Tablonun arka planında Roma'nın belli başlı yapılarından Pantheon, Kolezyum, Sant'Angelo Kalesi ve ayrıca Vatikan rahatlıkla seçilebilmektedir. Meryem Çocuk İsa'yı ayakta tutarken kuzeni vaftizci Yahya'ya kutsayarak bakar. Yahya'nın İsa'ya bakışı ise onun dini otoritesini kabul ettiğinin bir göstergesidir. Tablo, oldukça küçük boyutlarda olduğu için büyük olasılıkla evde kişisel bir alanda dua etmek için yaptırılmıştır.²¹

19 Mack, *Bazaar to Piazza, Islamic Trade and Italian Art 1300-1600*, s.67.

20 Mack, *Bazaar to Piazza, Islamic Trade and Italian Art 1300-1600*, s.77.

21 "The Virgin and Child with Saint John", The National Gallery, London, erişim 26 Nisan, 2022, <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/davide-ghirlandaio-the-virgin-and-child-with-saint-john>

Fotoğraf 3: Davide Ghirlandaio (1452-1525) *The Virgin and Child with Saint John* (yaklaşık 1490-1500)
(National Gallery London, Eser numarası: NG2502, 46.5 x 78.8 cm²)

Quinten Massys: Tahtta Oturan Meryem ve Çocuk İsa, Dört Melekle Birlikte (yaklaşık 1500)

Londra Ulusal Galerisi’de Quinten Massys’e ait dokuz eser yer almaktadır. Massys’in “Tahtta Oturan Meryem ve Çocuk İsa, Dört Melekle birlikte” adlı eseri ince işçiliği ve altın varak kullanılmış olması ile dikkat çekmektedir (Fotoğraf: 4). Resim, XV. yüzyıl sonu Louvain ve Anvers resim atölyelerinin tarzından oldukça farklı, alışılmadık dışında bir teknikle yapılmıştır.²² Resimde merkezi perspektif kurallarının aksine taht sağa doğru kaydırılmış, Meryem’in başı ise merkezi eksene yerleştirilmiştir. Tahtın altından öne doğru serilmiş olan halı, Meryem’in merkezi hizalamasını takip ederken, uçan meleklerin taşıdığı taç, tahtı merkez olarak hizalanmıştır.²³

Meryem Cennetin Kraliçesi olarak küçük Gotik bir kilisede kürsüye dayanmış altın yıldızlı bir tahtta oturmuştur. İki melek başına çok zarif ve güzel bir taç yerleştirmek üzereyken tahtın her iki yanında duran melekler lavta ve arp çalmaktadır. Annesinin kucağında oturan Çocuk İsa’nın boyunda mercandan kırmızı bir tesbih dikkat çekmektedir.²⁴ Meryem’in tahtının altında serili olan Türk halısındaki motifler kusursuz bir şekilde kırmızı kahverengi zemin üzerine, saçaklar ise usta bir işçilikle tek tek resmedilmiştir.²⁵ Türk halısı XVI. yüzyılda Kuzey Avrupa’da da çok büyük değere sahip lüks nesnelere sahiptir. Resme yakından bakıldığında halının dokusu, düğümler net olarak görülmektedir.²⁶

22 Jill Dunkerton, “The Technique and Restoration of The Virgin and Child Enthroned, with Four Angels by Quinten Massys”, *National Gallery Technical Bulletin* Vol 29 (2008), s.60. (erişim 27.04.2022).

23 Dunkerton, “The Technique and Restoration”, s.74.

24 “The Virgin and the Child Enthroned with Four Angels”, The National Gallery London, erişim 27.04.2022, <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/quinten-massys-the-virgin-and-child-enthroned-with-four-angels>

25 Dunkerton, “The Technique and Restoration”, s.72.

26 “The Virgin and the Child Enthroned with Four Angels”.

Fotoğraf 4: Quinten Massys (1465/6-1530) The Virgin and the Child Enthroned with Four Angels (yaklaşık 1500)
(National Gallery London, Eser numarası: NG6282, 43.5 x 62.3 cm²)

Genç Hans Holbein: Elçiler (1533)

Avrupa resminde halılar genellikle mobilyaların ya da mimari öğelerin üzerine atılmış olarak resmedildiklerinden renkleri ve motifleri rahatlıkla seçilebilmektedir. Halıların bu şekilde tasvir ediliyor olması onlara verilen önemin giderek arttığının da bir göstergesidir.²⁷

Elçiler tablosu Genç Hans Holbein tarafından 1533 yılında Londra’da yapılmıştır (Fotoğraf: 5). Tabloda tam boy olarak resmedilen Jean de Dinteville ve Georges de Selve, üzerinde Türk halısı serili bir masanın iki yanında bir kolları masanın üzerinde poz vermişlerdir.²⁸ Solda duran Jean de Dinteville 29 yaşındayken Şubat 1533’de İngiltere’ye gelmiş ve VIII. Henry’nin sarayında Fransız elçisi olarak görev yapmıştır. Lavaur Piskoposu Georges de Selve ise resmin yapıldığı yıl 25 yaşındadır.²⁹ Dinteville gül rengi saten giysisinin üzerine siyah bir ceket, onun da üzerine ermin kürkü ile astarlanmış bir cüppe giymiştir. Boynunda altın bir zincirin ucuna takılmış Aziz Mikael nişanı bulunan bir madalyon vardır. Sağ elindeki altın hançerin üzerinde “AET.SVAE 29” yazısı görülmektedir. Cüppesinden sarkan kılıç kabzası Dinteville’in Fransız geleneğine uygun olarak hem hançer hem de kılıç kuşandığını gösterir.³⁰

Dinteville’e kıyasla daha ciddi ve ağırbaşlı duran Georges de Selve kürk ile astarlanmış, uzun kahverengi, iri desenli brokar kumaştan bir kıyafet giymiştir. Selve’nin sağ dirseğini koyduğu kitabın sayfa kenarlarında “AETATIS SVE 25” yazısı Selve’in 25 yaşında olduğunu belirtir. Georges de Selve İngiltere’de kısa bir süre kaldığı için büyük olasılıkla onun portresi poz verdiği zaman tamamlanama-

27 Mack, *Bazaar to Piazza, Islamic Trade and Italian Art 1300-1600*, s.76.

28 Martin Wyld, “The Restoration History of Holbein’s Ambassadors” *National Gallery Technical Bulletin* Vol 19 (1998), s.4. (erişim 27.04.2022).

29 Mary F.S. Hervey, *Holbein’s “Ambassadors” the Picture and the Men*, London: George Bell and Sons, 1900 s.1-8.

30 Hervey, *Holbein’s “Ambassadors” the Picture and the Men*, s. 201.

mıştır. Bu nedenle Dinteville'in portresi daha canlı görünmektedir. Masadaki Türk halısının üzerinde gökküre, güneş saati, dekağon, geometride kullanılan çeşitli araç gereçler, masanın alt rafında ise yerküre, teli kopmuş bir lavta, notaların ve sözcüklerin rahatça okunabildiği Almanca bir ilahi kitabı, Almanca bir matematik kitabı, pergel ve bir flüt seti dikkati çekmektedir.³¹ Bu tür nesnelere Rönesans portrelerinde portreyi zenginleştirmek ve portresi yapılarına kişinin zekası, ilgi alanları, medeni durumu gibi özelliklerine atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Bu resimde yer alan nesnelere de Dinteville ve Selve'nin bilime ve matematiğe olan merakını göstermektedir.³²

1533 yılı İngiltere tarihi açısından oldukça önemli bir yıldır. Papa, VIII. Henry'nin Kraliçe Aragonlu Catherine ile evliliğini sonlandırmasını kabul etmemiş, VIII. Henry ise Anne Boleyn ile evlenebilmek için İngiliz Kilisesini doğrudan kendine bağlayarak Roma Katolik Kilisesi'nden ayrılmıştır.³³ İngiltere'nin Katolik Kilisesi ile dini ve politik bağlarını koparması Fransa Kralı I. Francis'i de endişelendirmiştir. Kral en güvendiği elçisi Dinteville'i İngiltere'ye VIII. Henry ve Anne Boleyn'in düğününde kendisini temsil edip durumu raporlaması için göndermiştir. Resimde matematik kitabında bölme işlemi olan sayfanın açık olması Katolik Avrupa'nın bölünüyorsa, lavtanın kopuk teli ise uyumun bozulmasına işaret eder. Ayrıca flüt setinde bir flütün eksik olması da uyum eksikliğini daha da vurgulamaktadır.³⁴

Ancak resmin en çarpıcı ve sıradışı öğesi ortada ön tarafta yer alan çarpıtılmış büyük oval objedir. Bu objenin büyük bir kurukafa olduğu resmin sağ alt köşesinden bakıldığında anlaşılmaktadır.³⁵ Holbein 1523-1525 yılları arasında İsviçre'de Basel'de yaşarken "The Dance of Death" adını verdiği 41 adet ağaç baskıdan oluşan bir gravür serisi yapmıştır. Gravürlerin konusu insanın ölümle her zaman her yerde karşılaşabileceğidir.³⁶ Dinteville'in "The Dance of Death" serisinden haberdar olduğu ve kendi portresinde önde yer alan anamorfik kurukafa ile kepinin siperliğinde yer alan gümüş kurukafa iğneyi özel nişanı olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Sürekli hastalıklarla boğuşan Dinteville kardeşine dünyanın en melankolik elçisi olduğuna inandığını söylemiştir. Holbein kurukafaları herkesin görebileceği kadar açık ya da hiç kimsenin anlayamayacağı kadar belirsiz bir şekilde resmetmemiştir.³⁷ Holbein, Rönesans resimlerinde sıklıkla karşılaşılan, insanların zaaflarını ya da ölümlü olduklarını hatırlatan objeler kullanma geleneğini "Elçiler" tablosunda büyük bir ustalıkla işlemiştir.³⁸

31 Hervey, *Holbein's "Ambassadors" the Picture and the Men*, s. 202.

32 "The Ambassadors", The National Gallery London, erişim 28.04.2022, <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/hans-holbein-the-younger-the-ambassadors>

33 Jacob Bronowski ve Bruce Mazlish, *Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları, 2012, s.100-101.

34 "The Ambassadors"

35 "The Ambassadors"

36 Hans Holbein, *The Dance of Death*, New York: Scott-Thaw Company, 1903, sny, erişim 29.04.2022 <https://www.gutenberg.org/files/21790/21790-h/21790-h.htm>

37 Hervey, *Holbein's "Ambassadors" the Picture and the Men*, s. 204-205.

38 "The Ambassadors"

Fotoğraf 5: Genç Hans Holbein (1497/8-1543) Jean de Dinteville and Georges de Selve (The Ambassadors) (1533)
(National Gallery London, Eser numarası: NG1314, 209.5 x 207 cm²)

Lorenzo Lotto: Giovanni della Volta'nın, Eşi ve Çocuklarıyla Birlikte Portresi (1547)

Özellikle XVI. yüzyılda Kuzey İtalya'nın yanı sıra, Floransa ve Roma'da yaşayan İtalyanlar varlıklarının, statü ve zevklerinin simgesi olarak masa üzerine serdikleri çok değerli halılarıyla portrelerini yaptırmışlardır.³⁹ Ayrıca evlenecek çiftlerin ya da evli çiftlerin evlilik birliğini kutlamak için portre yaptırmaları yine aynı yüzyılda İtalya'da oldukça popüler hale gelmiştir. Lorenzo Lotto evlilik birliğinin uyumunu yansıtan ve evlilik bağının kutlanmasını gösteren birkaç çift portresi resmetmiştir.⁴⁰

Giovanni della Volta'yı ailesi ile birlikte gösteren bu portre XVI. yüzyıl başlarında İtalya'da oldukça ender rastlanan bir türdür (Fotoğraf: 6). Lotto'nun evli bir çift ile birlikte çocuklarını resmettiği bilinen başka bir eseri yoktur. Portredeki erkek Lotto'nun ev sahibi Giovanni della Volta'dır.⁴¹ Lorenzo Lotto 1538 yılından 1556 yılına kadar tuttuğu hesap defterinde kendisine ait olan bir Türk halısını detaylı olarak tarif etmiştir. Tablolarında kilise ya da özel koleksiyonlarda bulunan halıları kullanan ressam

39 Mack, *Bazaar to Piazza, Islamic Trade and Italian Art 1300-1600*, s.76.

40 Diane Owen Hughes, "Representing the Family: Portraits and Purposes in Early Modern Italy", *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol 7 No 1, (1986) s.20-21.

<https://www.jstor.org/stable/204123> (erişim 30.04.2022).

41 "Portrait of Giovanni della Volta with His Wife and Children", The National Gallery London, erişim 29.04.2022, <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/lorenzo-lotto-portrait-of-giovanni-della-volta-with-his-wife-and-children>

zaman zaman kendi halısını da kullanmıştır.⁴² Ancak Lotto'nun sahip olduğu halının deseni hakkında net bir bilgi yoktur.⁴³ Lotto'nun hesap defterinde bu tabloyu ev sahibi Giovanni della Volta'ya 23 Eylül 1547 tarihinde hediye ettiği yazılıdır. Portre büyük olasılıkla kira karşılığı yapılmıştır.⁴⁴

Resimde aile Türk halısı serilmiş bir masanın etrafında toplanmıştır. Kadın, gül rengi saten elbisesi içinde bir eli belinde poz vermiştir. Elbisesinin sağ kolundaki kıvrımlarda ışık ve gölge arasındaki kontrast dikkat çekicidir. Küçük kız, masa üzerindeki gümüş çanağın içinden aldığı kirazları annesinin avucuna bırakırken erkek kardeşi de tek ayağının üzerinde babasının elindeki kirazları almaya çalışmaktadır. Küçük çocuk, yarı saydam açık mavi bir kumaşa sarınmıştır. Çocuğun yarı çıplak görüntüsünün sembolik bir anlamı olabilir. Belki aile ilk erkek çocuklarının varis olarak önemini vurgulamak istemiştir. Gümüş çanağın dış yüzeyinde halı motiflerinin yansıması görülmektedir. Resimde sağ taraftan gelen ışık tablonun önceden belirlenmiş bir yer için yapıldığına işaret etmektedir.⁴⁵

Lotto, resimlerinde anlaşılması zor düşünceleri, evli çiftler arasındaki manevi hayatı ve onların ilişkilerini vurgulamak için sembolleri yenilikçi bir tarzda kullanması ile bilinir.⁴⁶

Fotoğraf 6: Lorenzo Lotto (1480-1556/7) Portrait of Giovanni della Volta with his wife and Children (1547). (National Gallery London, Eser numarası: NG1047, 104.5 x 138 cm²)

42 David Young Kim, "Lotto's carpets: Materiality, Textiles, and Composition in Renaissance Painting", *The art Bulletin*, vol 98 No 2, (2016), s.184. (erişim 29.04.2022)

<https://www.jstor.org/stable/43948874>

43 Behrang Nabavi Nejad, "The Meaning of Oriental Carpets in the Early Modern domestic Interior: The Case of Lorenzo Lotto's Portrait of a Married Couple", *ARTiculate*, Vol 1, 2012, s.14. (erişim 30.04.2022).

44 "Portrait of Giovanni della Volta with His Wife and Children"

45 "Portrait of Giovanni della Volta with His Wife and Children"

46 Nejad, "The Meaning of Oriental Carpets" s.15.

SONUÇ

Venedikli tüccarların Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik arasında kurduğu uluslararası ticaret hatlarıyla Türk halıları başta olmak üzere Doğu'ya ait bir çok nesne lüks ürünler olarak Venedik'e sonrasında da tüm İtalya'ya ve Avrupa'nın diğer ülkelerine girmiştir. Ekonomi ve ticareti hayatlarının merkezine yerleştiren Venedik, başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere diğer Yakın Doğu ülkeleriyle dengeli bir dini, ekonomik ve siyasi ilişki kurarak ekonomik ve siyasi açıdan güçlü bir konuma gelmiştir. Özellikle XV. ve XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nu sık sık ziyaret ederek lüks Doğu mallarının Avrupa'daki alıcılarla buluşmasında aracı olmuşlardır. Bu ilişkiler nedeni ile Venedikli tüccar ve elçilerin Doğu anlayışları Avrupa'nın geri kalanından farklı olmuştur.⁴⁷ Türk halıları Venedikli tüccarlar aracılığıyla başta İtalya olmak üzere Avrupa'da diğer ülkelerde de saraylarda, kiliselerde ve aristokrat evlerinde yerini almıştır.

Hıristiyan Avrupa, Türk halılarının görsel çekiciliklerini kabul ederek onları bir prestij itibar nesnesi olarak görüp statü simgesine dönüştürmüştür.⁴⁸ Avrupa resim sanatı örneklerinin müzelerde sergilenmeye başlamasından çok önce, ressamlar Türk halılarını estetik bir nesne kabul ederek resimlerinde kullanmışlardır.⁴⁹

Avrupa resim sanatında Türk halılarının tasviri yüzyıllar içinde dini konulu resimlerden seküler konulu resimlere geçmiştir. Halılar bir statü sembolü olarak dini resimlerdeki kişilerin yüceliğini, soylu bir ailenin resminde ise ailenin zenginliğini vurgulamıştır. Bir portrede masa üzerinde tasvir edilen halı, portresi yapılan kişinin kürklü pelerini, değerli antika eşyaları kadar açık bir şekilde zenginliğini göstermiştir. Halıların bu şekilde tasviri sayısız kez portrelerde tekrarlanmıştır.⁵⁰ Maria Ruvoldt'a göre halıların yer aldığı resimlerde dini öykülerde geçen karakterlerin yanı sıra şair, filozof, bilgin gibi seküler bireylerin resmedilmesi onların yapmakta oldukları işe ayrı bir anlam kazandırmıştır. Kutsal konuların işlendiği tablolar da yer alan süsleme unsurları portrelerde de kullanılmıştır. Portresi yapılan kişi bu nesnelere kendine bir tür ilahi güç verdiğine inanmıştır.⁵¹

Hiç kuşkusuz ki bu resimler, halıların tarihi, türleri, teknik özellikleri, kompozisyonları ya da motif özellikleri ile ilgilenen bir çok araştırmacıya ışık tutmuştur. XVIII. yüzyıl sonuna kadar halılar lüks nesneler olarak Avrupa'da alıcı bulmuştur. Ancak halılar Avrupa'da getirildikleri İslam ülkelerindeki kullanım alanlarının dışında bir fonksiyona sahip olmuştur. Doğu'da üzerine oturulan ya da namaz kılınan halı, Avrupa'da masa ya da sandık üzerine serilmiş, kiliselerin ya da aristokrat evlerinin balkonlarından sarkıtılmıştır.

İslam dünyasına ait bir nesne tüm önyargıları, korkuları ya da endişeleri yıkarak Hıristiyan Avrupa'nın en önemli dini bayramlarında ve törenlerinde, İncil'den öykülerin anlatıldığı altar pano-

47 Deborah Howard, "Venice as an Eastern City", *Venice and the Islamic World 828-1797*, ed. Stefano Carboni, New York: Metropolitan Museum of Art, 2007,

s.59.

48 David Carrier, "Islamic Carpets in Christian Paintings: An Alternative Theory of the Origin of the Public Art Museum", s.1.

49 David Carrier, "Islamic Carpets in Christian Paintings: An Alternative Theory of the Origin of the Public Art Museum", s.4.

50 Maria Ruvoldt, "Sacred to Secular, East to West: The Renaissance Study and Strategies of Display" *Renaissance Studies*, 2006, Vol. 20, No. 5, s.651.

<https://www.jstor.org/stable/24417006?seq=1&cid=pdf-reference> (erişim 29.04.2022)

51 Maria Ruvoldt, "Sacred to Secular, East to West: The Renaissance Study and Strategies of Display", s.657.

larında ve resimlerde, kiliselerin ve sarayların süslenmesinde, saray mensuplarının ve aristokratların portrelerinde önemli bir statü sembolü olarak var olmayı başarmıştır. Kısaca Avrupa resim sanatında yer alan Türk halılarının Avrupa toplumlarının o yüzyıllara özgü sosyo psikolojik çözümlemesinin yapılmasında antropolojik bir nesne görevi üstlenebileceği de söylenebilir.

KAYNAKÇA

Bronowski, Jacob ve Mazlish, Bruce. *Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi*. çev., Elvan Özkavruk Adanır, İstanbul: Say Yayınları, 2012.

Carrier, David. "Islamic Carpets in Christian Paintings: An Alternative Theory of the Origin of the Public Art Museum". *Notes in the History of Art*. 25/1, (2005): 1-5.

Colenbrander, Herman Th. ve Girault, Pierre-Gilles. "The Master of Saint Giles:A New Proposal for the Reconstruction of the London and Washington Panels", *The Burlington Magazine*, 139/ 1135 (1997): 684-689.

<https://www.jstor.org/stable/887539> (erişim 25.04.2022).

Dunkerton, Jill. "The Technique and Restoration of The Virgin and Child Enthroned, with Four Angels by Quinten Massys". *National Gallery Technical Bulletin*. 29 (2008): 60-75.

<http://www.nationalgallery.org.uk/technical-bulletin/dunkerton2008> (erişim 27.04.2022).

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. Uşun Tükel. 1. Cilt. İstanbul: Yem Yayın Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 1997.

Galea-Blanc Clothilde, "The Carpet in Great Britain", *Great Carpets of the World*, New York: The Vendome Press 1996.

Colenbrander, Herman Th ve Girault, Pierre-Gilles. "The Master of Saint Giles:A New Proposal for the Reconstruction of the London and Washington Panels". *The Burlington Magazine*, 139/1135 (1997): 684-689.

<https://www.jstor.org/stable/887539> (erişim 25.04.2022).

Hentzner, Paul. *Travels in England: During the Reign of Queen Elizabeth*. London: Cassel&Company Ltd., 1892.

<https://www.gutenberg.org/files/1992/1992-h/1992-h.htm> (erişim 10.04.2022).

Hervey, Mary F.S. *Holbein's "Ambassadors" the Picture and the Men*. London: George Bell and Sons, 1900.

https://archive.org/details/gri_33125001712401/page/n3/mode/2up (erişim 28.04.2022)

Hickson, Sally. "Carlo Crivelli, The Annunciation with Saint Emidius," *Smarthistory*, Haziran 15, 2020. Erişim 17 Nisan, 2022.

<https://smarthistory.org/crivelli-annunciation/>

Holbein, Hans. *The Dance of Death*. New York: Scott-Thaw Company, 1903.

<https://www.gutenberg.org/files/21790/21790-h/21790-h.htm> (erişim 29.04.2022)

Howard, Deborah. "Venice as an Eastern City". *Venice and the Islamic World 828-1797*. ed. Stefano Carboni, New York: Metropolitan Museum of Art, 2007.

Hughes, Diane Owen. "Representing the Family: Portraits and Purposes in Early Modern Italy". *The Journal of Interdisciplinary History*, 7/1, (1986): 7-38.

<https://www.jstor.org/stable/204123> (erişim 30.04.2022).

Kim, David Young. "Lotto's Carpets: Materiality, Textiles, and Composition in Renaissance Painting". *The Art Bulletin*. 98/2, (2016): 181-212.

<https://www.jstor.org/stable/43948874> (erişim 29.04.2022)

Mack Rosamond E., *Bazaar to Piazza, Islamic Trade and Italian Art 1300-1600*. Berkeley: University of California Press, 2002.

Nejad, Behrang Nabavi. "The Meaning of Oriental Carpets in the Early Modern Domestic Interior: The Case of Lorenzo Lotto's Portrait of a Married Couple", *ARTiculate*, 1, (2012): 4-21.

<https://journals.uvic.ca/index.php/articulate/article/view/10731> (erişim 30.04.2022)

Ruvoldt, Maria. "Sacred to Secular, East to West: The Renaissance Study and Strategies of Display" *Renaissance Studies*, 20/5, (2006): 640-657.

<https://www.jstor.org/stable/24417006?seq=1&cid=pdf-reference> (erişim 29.04.2022)

Schoeser Mary. *World Textiles A Concise History*. New York: Thames&Hudson Ltd., 2003.

The National Gallery London. "The Ambassadors". Erişim 28 Nisan, 2022.

<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/hans-holbein-the-younger-the-ambassadors>

The National Gallery, London. "The Annunciation, with Saint Emidius". Erişim 15 Nisan, 2022.

<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/carlo-crivelli-the-annunciation-with-saint-emidius>

The National Gallery, London. "The Mass of Saint Giles". Erişim 15 Nisan, 2022.

<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/master-of-saint-giles-the-mass-of-saint-giles>

The National Gallery, London. "Portrait of Giovanni della Volta with his wife and Children". Erişim 29 Nisan, 2022.

<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/lorenzo-lotto-portrait-of-giovanni-della-volta-with-his-wife-and-children>

The National Gallery, London. "The Virgin and the Child Enthroned with Four Angels". Erişim 27 Nisan, 2022.

<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/quinten-massys-the-virgin-and-child-enthroned-with-four-angels>

The National Gallery, London. "The Virgin and Child with Saint John". Erişim 26 Nisan, 2022.

<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/davide-ghirlandaio-the-virgin-and-child-with-saint-john>

Wyld, M. "The Restoration History of Holbein's "The Ambassadors", *National Gallery Technical Bulletin*. 19, (1998): 4-25.

<http://www.nationalgallery.org.uk/technical-bulletin/wyld1998> (erişim 27.04.2022)